

REFERIRI LA VITEJIA ȘI DORINȚA DE INDEPENDENȚĂ A POPORULUI ROMÂN IN UNELE SCRIERI EUROPENE DIN SEC. XV ȘI XVI

de VENERA RADULESCU

Unirea primelor cnezate și voievodate în state bine structurate a pus în fața țărilor române necesitatea organizării apărării pentru a rezista unei conjuncturi internaționale neprielnice, caracterizată prin lupta dintre puterile vecine pentru dominație în spațiul carpaun-dunărean.

În lupta pentru păstrarea unei independențe depline în cure domnul putea numi cu mândrie „...țara de sine stătătoare a domniei melc...”, aportul puternic și consecvent a fost cel al maselor populare.

În cadrul politic de la sfârșitul sec. al XIV-leu marcat de expansiunea otomană, puterile europene amenințate deopotrivă își vor mări interesul pentru zona balcanică și în special pentru țările române care făceau eforturi de a nu fi supuse Înaltei Porți.

Din încercările forțelor europene de a forma o coaliție antiotomană face parte și activitatea diplomatică a arhiepiscopului Ioan de Sultanych. Călugărul dominican, în dorința sa de a informa puterile creștine asupra teritoriilor ce se aflau sub stăpînirea sau în vecinătatea turcilor, alcătuiește în anul 1404 o descriere : „Libellus de Notitia Orbis”, în care insistă în special asupra Europei sud-estice și a Asiei Mici.

În comparație cu Bulgaria, despre care se spune că „a fost o țară mănoasă dar acum a fost devastată de turci”, vorbind în continuare de Valahia „cea Mare și cea Mică”, înțelegînd prin aceasta Țara Românească și Moldova la un loc, preciza că Valahia era o „țară mare” cu „un domn al său”, iar turcii „nu au dobîndit stăpînirea acestei țări”¹. Mircea cel Bătrîn este singurul conducător menționat pentru ambele țări române, aceasta datorită anilor numeroși de domnie pe care îi însumase în 1404 în comparație cu domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, dar mai ales vitejiei prin care se făcuse cunoscut țărilor europene.

În prima jumătate a sec. al XV-leu expansiunea otomană devenise o realitate politică permanentă și îngrijorătoare. În aceste condiții, conducerea efectivă a acțiunii antiotomane trece de partea țărilor direct amenințate și în primul rînd a țărilor române.

În această luptă asistăm la o unire de interes politic a acestora, unire de caracter feudal, impusă de lupta dintre religii, dar izvorită dintr-o conștiință a unității de neam, de limbă și teritoriu. Legăturile economice, politice și culturale dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania, atestate încă de la crearea statelor feudale românești, dovedeau implicit acest lucru.

¹ Cătători strădini despre țările române, I, Edit. Științifică, București, 1968, p. 38—40. (în continuare Cătători); vezi și S. Papacostea, Un căldător în țările române la începutul ueocului al XV-lea, în „Studii”, XVIII (1965), I, p. 171—174.

În sec. al XV-lea asistăm la două asemenea momente de unificare a țărilor române, unificare ce a avut loc în cadrul structurii politice obișnuite a feudalismului. Aceste două momente sînt : Iancu de Hunedoara și Ștefan cel Mare².

Acțiunile lui Iancu de Hunedoara au unit sub același steag pe ostașii din Transilvania și Țara Românească, amintind în același sens corespondența acestuia cu domnul Moldovei, Bogdan al II-lea³.

Suzeranitatea lui Iancu de Hunedoara asupra țărilor române de dincoace de Carpați, exercitată sub forma unei conduceri militare și politice temporare, trebuie pusă în legătură cu calitatea sa de căpitan suprem peste țările și oștile care luptau la Dunărea de Jos împotriva turcilor.

La jumătatea sec. al XV-lea, în împrejurările în care Imperiul bizantin își trăia ultimele zile, se făceau eforturi pentru închegarea unei coaliții antiotomane. Flavio Biondo (1383—1463), renumit umanist, secretar apostolic, adresa în acest sens numeroase apeluri în anii 1452 și 1453 către diferiți suverani ai Europei. În două dintre apeluri, ocupîndu-se de spațiul sud-est european, descrie în acest cadru țările române și pe locuitorii lor. În discursul către ducele de Genova⁴, „Romano ortos sanguine ulachos“ sînt enumerați printre popoarele care ar putea susține în Balcani lupta antiotomană. Interesul pe care Flavio Biondo îl acorda românilor avea un dublu sens : politic și științific umanist.

În același context, îl menționăm pe Enea Silvio Piccolomini (1405—1464). Ca legat papal în Boemia, Moravia, Silezia și ducatele austriece, iar apoi ca papă (1458—1464), urmărește organizarea luptei împotriva Semilunii⁵. În operele sale literare, eruditul umanist se ocupă în mai multe rînduri de români, în care vedea un element important în îndeplinirea misiunii sale⁶. Deși a fost utilizat în special pentru teoriile privind afirmarea romanității românilor, amintim că în lucrarea sa *Cosmographia*⁷, dovedindu-se a fi un bun cunoscător al izvoarelor antice, face dese referiri la vitejia popoarelor dace, ca un apel la urmașii acestora, contemporani ai săi, de a da dovadă de aceeași vitejie ca și străbunii : „Regiunea Transilvaniei (...) a fost locuită odinioară de daci, popoare viteze și vestite prin multele înfrîngeri ale romanilor (...)“⁸. Vorbind de pămîntul Valahiei, înțelegînd prin aceasta Țara Românească împreună cu Moldova, arăta : „Acest pămînt a fost locuit odinioară de geți, care l-au pus pe fugă rușinoasă pe Durius, fiul lui Histaspes (...)“⁹.

Concomitent cu operele umanistilor italieni, știri despre români ne sînt furnizate și de cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil (circa 1423—1465 ?). Scriindu-și întreaga sa operă la Atena, informațiile le deține din diverse surse pe care nu ni le dezvăluie. El se ocupa de evenimentele esențiale ale epocii sale și anume creșterea puterii turcești și căderea mării împărății a Bizanțului. Lucrarea sa se încheie cu anul 1464. În cadrul expunerilor sale istorice autorul înregistrează faptele de vitejie din timpul voievozilor Mircea cel Bătrîn, Vlad Tepeș și Iancu de Hunedoara. „Este acest neam, dacii, viteaz în ale războiului (...)“¹⁰, spune autorul. Descriind pregătirile lui Sigismund de a trece

² P. P. Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală, în Studiul privind Unirea principatelor*, Edit. Academiei, București, 1960.

³ Tratatul de alianță încheiat la 11 februarie și 5 iulie 1430 între Bogdan al II-lea, domnul Moldovei și Iancu de Hunedoara, guvernatorul Ungariei. Vezi *Relațiile externe ale României în documente (1368—1900)*, Edit. Politică, București, 1971, p. 109—111.

⁴ Ad Petrum de Campo Fresco illustrem Genuae ducem Blondus Flavius Forlivenis, în *Scripti trediti e rari*, p. 70 ; cf. și Al. Marcu, *Riflesst di storia rumena în opere italiane dei secoli XIV e XV*, în „*Ephemeris Dacoromana*“, I, 1923, p. 362—363.

⁵ S. Voigt, *Enea Silvio de Piccolomini, als Papst Plus der Zwette und sein Zeitalter*, I—II, Berlin, 1856—1862.

⁶ Se pare că informațiile asupra românilor i-au parvenit prin misionarii dominicani și franciscani. Vezi și Marin Popescu-Spineni, *Geograful Sylvius Aeneas și țările românești*, Cluj, 1938.

⁷ *Lucrarea a apărut cu titlul Historia rerum ubtque gestarum locorumque descriptio în Europam*, Memmingen, 1489.

⁸ *Căldători*, I, p. 471.

⁹ *Ibidem*, p. 472.

¹⁰ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice, în românește de Vasile Grecu*, Edit. Academiei, București, 1958, p. 63.

Istrul în contra lui Baiazid, în preajma luptei de la Nicopole (1396) amintea că „și daci, un neam viteaz, ar avea cu dinșii, care să le arate calea și să deschidă drum oștirii”¹¹. Aprecieri deosebit de valoroase găsim la adresa tacticii și strategiei de luptă folosite de oștirea lui Mircea cel Bătrîn. Sub Iancu de Hunedoara ne sînt descrise actele de vitejie ale ostașilor români în luptele de la Zlatițn (decembrie 1443), Varna (10 noiembrie 1444) și Kossovopolje (17—19 octombrie 1448). Cu multă admirație amintește vitejiile lui Vlad Țepeș și impresiile pe care acest voievod le produsese asupra sultanului Mahomed al II-lea : „Chiar și împăratul, cuprins de uimire, spunea într-una că nu poate să ia țara unui bărbat care face lucruri așa de mari și, mai presus de fire, știe să se folosească așa de domnia și de supușii lui. Mai spunea că acest bărbat care face astfel de isprăvi, ar fi vrednic de mai mult”¹².

Pentru istoria țării noastre de la sfîrșitul sec. al XIV-lea și din prima jumătate a sec. al XV-lea opera lui Laonic Chalcocondil constituie unul din cele mai de preț izvoare narative.

Victoria lui Iancu de Hunedoara la Belgrad în 1456, izbînzile lui Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare măresc prestigiul țărilor române peste granițe. Acțiunile comune de luptă trebuie înțelese în mare parte și prin existența unei conștiințe populare larg răspîndite asupra unității teritoriale, care implica într-o mare măsură și pe cea etnică.

Vorbînd despre epoca lui Ștefan cel Mare, istoricul P. P. Panaitescu avea s-o numească „al doilea moment important al unificării feudale a țărilor române în fața turcilor (...), cînd iarăși se formează un organism politic între țările române”¹³. Între 1472 și 1481, domnul moldovean căuta cu stăruință să conducă politic vecina sa din sud, după cum căuta alianța Ardealului.

Faptele sînt de altfel lămurit relatate de izvoarele timpului. Contemporanul său, cronicarul polon Jan Dlugosz, referindu-se la evenimentele anului 1477 arăta : „Ștefan, după ce a redus sub stăpînirea sa toată Țara Românească și a alungat din ea pe turci și pe mulți i-a ucis, a așezat în ea pe guvernatorul său, anume Țepeluș și a făcut această țară supusă lui”¹⁴.

Se poate afirma pe drept cuvînt că legăturile de ordin economic și politic care cimentase încă din prima jumătate a sec. al XV-lea o strînsă colaborare între Moldova, Țara Românească și Transilvania, va dobîndi o amploare deosebită în cea de a doua jumătate a acestui secol.

Aceasta este perioada cînd o serie de cronicari și umaniști poloni și unguri vor avea ocazia să cunoască direct și mult mai bine realitățile din țările române. De la cronicarul polon Jan Dlugosz (1415—1480) păstrăm cea mai frumoasă descriere a voievodului moldovean Ștefan cel Mare, „cel dintîi dintre principii lumii”, căruia, datorită vitejei sale nemăsurate, ar fi trebuit să i se încredințeze conducerea întregii lupte antiotomane¹⁵.

Merită menționat de asemenea umanistul italian Antonio Bonfini (1434—1503), care își petrece ultimii șaptesprezece ani din viață la curtea lui Matei Corvin¹⁶. La comanda regelui scrie o istorie a ungarilor, care începe cu o descriere a Scîției și ajunge pînă în anul 1495. Ultima parte a lucrării are o deosebită valoare documentară, înfățișînd faptele la care autorul asistă ca martor ocular¹⁷.

Îndeplinind la curtea regelui Poloniei misiunea de consilier politic și ambasador pentru politica orientală, Filippo Buonaccorsi Callimaco (1437—1496) a avut ocazia să

¹¹ *Ibidem*, p. 59.

¹² *Ibidem*, p. 289.

¹³ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 60.

¹⁴ Jan Dlugosz, *Historiae Poloniae libri*, II, Leipzig, 1712, col. 562.

¹⁵ *Ibidem*, col. 528.

¹⁶ Pentru viața și opera sa vezi Giulio Amadio, *La vita e l'opera di Antonio Bonfini primo storico della nazione ungherese in generale e di Mattia Corvino in particolare*, Monalto Marche, 1930.

¹⁷ A. Bofintus, *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Basel, 1568.

cunoască Moldova lui Ștefan cel Mare, în acea perioadă de maximă importanță politică a sa pentru sud-estul și estul european. În cuvântarea pregătită pentru adunarea principilor convocați de Inocențiu al VIII-lea la 25 martie 1490 la Roma, argumentind originea romană a poporului român, intenționa să determine papalitatea și puterile occidentale să-și mărească efortul în lupta antiotomană¹⁸. Admirația sa pentru vitejia acestui popor este de altfel consemnată. Vlad Tepeș era asemuit cu vestitul Scanderbeg, fiind calificat drept „maximum illum Imperatorem, et Ducem suum Vladislaus Draculam“¹⁹.

Veacul al XVI-lea înseamnă pentru Europa o serie de transformări sociale, politice și culturale, transformări simțite cu intensitate și de statele din estul și sud-estul continentului.

În condițiile creșterii pericolului otoman, umaniștii europeni vor face din afirmațiile lor privind originea, continuitatea și unitatea românilor principii de bază ale unor programe politice. Tot de acum datează primul document în limba română, păstrat, scrisoarea lui Neacșu din Cimpulung către Johannes Benkner judele Brașovului, document ce se referea la o problemă comună tuturor românilor — lupta pentru păstrarea neatimării față de Înalta Poartă.

Dintre umaniștii care se ocupă de țările noastre la acest început de veac amintim pe Felix Petančić (circa 1445 — după 1517), raguzan de origine, care înfățișează în anul 1502 regelui maghiar Vladislav al II-lea, în cadrul unui proiect de cruciadă, memoriul „De itineribus quibus aggrediente sunt Turci“²⁰, amintind în același cadru victoriile lui Ștefan cel Mare și Vlad Tepeș²¹.

Pentru estul și centrul Europei, al doilea deceniu al sec. al XVI-lea avea să constituie intensificarea pericolului, odată cu urcarea pe tron a lui Selim I (1512—1520). Îngrijorat, papa Leon al X-lea (1513—1521) va organiza o coaliție ofensivă antiotomană. Conciliul de la Lateran din primăvara anului 1514 se întrunea în acest scop. Arhiepiscopul de Gnezno, Jan Łaski, expune aici un amplu plan de măsuri concrete. Referitor la ajutorul ce-l pot da țările române își pune mare nădejde în armata Moldovei²².

Vizitând Țara Românească la începutul sec. al XVI-lea, raguzanul Michael Bocignoli (? — după 1534) culegea de aici prețioase relații despre trecutul acestei țări. Scrisoarea cuprinzând aceste știri a fost publicată la scurtă vreme ca material de propagandă în vederea pregătirii unei cruciade împotriva păgînilor. M. Bocignoli a înregistrat una din cele mai prețioase relatări despre luptele și virtuțile lui Vlad Tepeș, „bărbat ager și cît se poate de priceput în treburile ostășești“, care-și apăra „deosebit de bine țara“²³. După ce povestește luptele cu turcii și arată că sultanul a fost învins, Bocignoli ne relatează atitudinea hotărîtă a domnului față de partizanii înțelegerii cu Poarta, domnul susținînd ferm că „nu va îngădui niciodată cît va trăi, ca Țara Românească să ajungă tributară turcilor“²⁴. Amintirea faptelor de arme ale lui Tepeș erau înregistrate ca exemplu de urmat pentru contemporanii săi. Descriind momentul cînd turcii doresc să se infiltreze la conducerea Țării Românești — în 1521 — numînd epitropii turci care să cîrmuiască alături de minorul Teodosie (fiul lui Neagoe Basarab), arăta că delegații trimiși la Înalta Poartă insistau că „nu este potrivit cu datina cea veche ca să fie dată țara turcilor“ și că „nici românii nu vor îngădui vreodată acest lucru“²⁵.

¹⁸ Ph. Caillmachus, *Ad Innocentium VIII de bello Turcis Inferendo Oratio*, Edit. Irmilna Lichonska, Varsoviae, 1964, p. 8.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Manuscrisul nu s-a păstrat. Tipărirea manuscrisului a avut loc la Viena, în 1552, prin grija umaniștului Joannes Cuspinianus, sub titlul: *Felicis Petančić cancellarii Segniae Dissertatio de itineribus aggredendi turcam ad Vladislaum Hungariae et Bohemiae regem*.

²¹ Călători, I, p. 444.

²² N. Iorga, *Dovezi despre constituția originii românilor*, în „Analele Academiei Române“, Mem. Secț. Ist., seria III, tom. XVII, 1936, p. 262.

²³ Călători, I, p. 176.

²⁴ *Ibidem*, p. 177.

²⁵ *Ibidem*, p. 178.

Cu al treilea deceniu al sec. al XVI-lea, pericolul otoman devine de neînălțurat pentru Europa creștină. Soliman al II-lea Magnificul (1520—1566) va realiza visul înaintașilor săi de a pătrunde în centrul continentului.

Contradicțiile de ordin intern sau extern, caracteristice celor mai multe puteri occidentale, au favorizat victoriile otomane.

Un loc aparte în istoria veacului al XVI-lea îi revine umanistului de faimă europeană Nicolaus Olahus (1493—1568). Om de o vastă cultură, întreținând legături cu umaniștii contemporani, Nicolaus Olahus a lăsat o serie de scrieri dintre care, desigur, o importanță deosebită pentru istoria noastră prezintă lucrarea scrisă prin anii 1536—1537, intitulată *Hungaria*²⁶. Referitor la Țara Românească, voievodul Radu de la Afumați, a cărui vitejie stă înscrisă pe piatra sa de mormint, este considerat „bogat și puternic”²⁷. În caz de pericol pentru țară putea „să strângă înăuntrul hotarelor sale pînă la patruzeci de mii de oameni înarmați și să-i ducă la război”²⁸. Moldovenii se socoteau „mai aleși și mai viteji (ca cei din Țara Românească — n.n.) (...). Foarte adesea s-au depărtat de regele Ungariei, foarte adesea au purtat război cu regele Poloniei. Se spune că ar putea să strângă cam patruzeci de mii și mai bine de oameni înarmați”²⁹. Despre locuitorii Transilvaniei se aprecia: „poporul este vînjos, războinic, înarmat și înzestrat cu cai zdraveni și buni”³⁰.

Legat de N. Olahus amintim diploma de înnobilare a sa, scrisă de Paul de Varda și semnată la 23 noiembrie 1548 de Ferdinand I, „regele romanilor”, în preambulul căreia, elogiindu-se faptele de arme mai vechi sau mai noi ale locuitorilor din aceste părți ale Europei, se demonstrează o permanență istorică: rolul țărilor române în istoria universală, în antichitate ca apărătoare ale provinciilor romane de barbari, iar apoi în evul mediu de apărătoare a țărilor creștine de invaziile turcilor otomani³¹.

Prima jumătate a sec. al XVI-lea marchează schimbări de ordin politic în situația țărilor române, schimbări urmate implicit de agravarea economică, concretizată prin mărirea haraciului față de Poarta otomană³². Raporturile politice, eclesiastice și comerciale dintre țările române și diferite state europene pot fi urmărite în continuare printr-o bogată scrie de documente de arhivă sau însemnări ale celor ce cunoscuseră direct aceste meleaguri.

Dintre diplomații și militarii implicați direct în politica lui Ferdinand I față de țările române amintim pe Georg Reicherstorffer și Anton Verancsics. Georg Reicherstorffer (circa 1495 — după 1554), originar din Biertan, secretar regal și consilier, îl slujește pe Ferdinand I în diferite misiuni în Transilvania și Moldova. O primă relație, întocmită prin 1528 pentru Ferdinand, a constituit nucleul *Chorographiei Moldovei*, redactată după sfîrșitul lui octombrie 1538. Apariția acestei lucrări în 1541³³, apoi a doua ediție a sa în 1550, cu care prilej textul capătă o serie de adaosuri relative la împrejurările din Moldova și Țara Românească din perioada 1541—1550, precum și publicarea *Chorographiei Transilvaniei*³⁴, vădește interesul ce-l trezeau țările române în această jumătate de secol.

²⁶ Lucrarea a fost tipărită în sec. al XVIII-lea sub titlul: *Hungaria sive de originibus gentis, regionis, situ, divisionis, habitu atque opportunitatibus de Mathias Bél, in Adparatus ad Historiam Hungariae*, Pozson, 1735.

²⁷ Călători, I, p. 487.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, p. 488.

³⁰ Ibidem, p. 489.

³¹ Al. Tonk, *Diplomele de înnobilare ale lui Nicolaus Olahus*, în „Revista Arhivelor”, XII, 1968, 1, p. 13—31.

³² M. Berza, *Haractul Moldovei și Țării Românești în secolele XV—XIX*, în „Studii și cercetări de istorie medie”, 2, 1957, p. 7—47.

³³ Prima ediție a apărut sub titlul: *Moldaviae, quae olim Daciae pars Chorographia Georgio a Reicherstorffer Transylvano autore — Ercusum Viennae Pannoniae per Johannem Stngrentum MDXLI*, 4°.

³⁴ *Chorographia Transylvaniae, quae Dacia olim appellata atque provinciarum et regionum succincta descripta et explicata, Georgio a Reicherstorffer Transylvano autore...*, Viennae Austriae, Anno MDL, excudebat Egidius Aquila in Curia divinae Annae (cuprinde și *Chorographia Moldovei*).

Interesul este mărturisit de altfel chiar de autor în încheierea *Chorographiei Moldovei*: „Această scurtă descriere a Moldovei are de scop să facă pe Maiestatea Ta și pe ceilalți principii creștini să înțeleagă ce primejdie mare amenință întreaga creștinătate prin pierderea acestei țări“³⁵.

Textul din *Chorographia Transilvaniei* este interesant prin frecvența cu care îi pomenește pe români „băștinași ai acestor provincii“, catalogați ca un „neam de oameni foarte aspru (...) (care) nu ascultă de nici un fel de legi făcute de oameni“³⁶. Autorul face aici aluzie la manifestările de ostilitate față de stăpânirea maghiară în Transilvania, manifestări mai mult sau mai puțin violente în tot evul mediu românesc.

În slujba lui Ferdinand I a fost și dalmatul Anton Verancsics (1504—1573). După terminarea studiilor la universitățile din Viena și Cracovia, îndeplinește mai multe funcții eclesiastice și laice pînă la aceea de vice-rege al Ungariei, calitate în care îl încoronează pe Rudolf al II-lea. Erudit, întreținînd legături cu umanistii de seamă ai epocii, prieten cu unii dintre reformatori, lasă în urma sa mai multe scrieri cu caracter istoric. Într-una dintre aceste lucrări, tratînd epoca ce începe cu anul 1490, anul morții lui Matei Corvin, stăruie asupra unor momente hotărîtoare din prima jumătate a sec. al XVI-lea, ca luarea Belgradului (1521), dezastrul de la Mohács (1526), expediția lui Soliman I (1538), transformarea Budei în pašalic (1541) etc.³⁷. Într-unul din capitolele operei sale prezintă situația geografică și istorică a țărilor române³⁸. Amintim cu această ocazie referirile sale la unele momente din trecutul de luptă al poporului nostru pentru suveranitate: „Căci foarte adeseori simțind cum se trezește în cugetul lor oarecare duh al puterii lor de altădată și căutînd să-și așeze iarăși vechea lor stăpînire, cădeau din nou în răzvrătire. Într-acolo tindeau mai ales muntenii în timpul domniilor lui Carol³⁹, Ludovic⁴⁰ și Sigismund⁴¹, căci stăpînirea ungurească era mai urfă decît se poate spune“⁴².

Referitor la evenimentele timpului său și anume expediția sultanului Soliman al II-lea din 1538, A. Verancsics întrevide unirea țărilor române cu mai bine de șaizeci de ani înaintea primei ei înfăptuirii politice. Textul constituie de altfel o frumoasă descriere a puterii de apărare a țărilor române, a virtuților militare ale românilor: „...Dar s-a temut Soliman ca nu cumva, cînd ar încerca el să ocupe Transilvania, sau Țara Românească sau Moldova, toate aceste țări să se unească împreună și să se apere în parte prin curse, în parte — ceea ce de asemenea nu este greu de crezut — prin forță, deoarece sînt foarte bine apărate de munții cei mai abrupti, de pădurile cele mai greu de străbătut, de cele mai mari prăpăstii, de riuri repezi (...), cu o cavalerie uimitor de numeroasă și o armată țărănească atît de pricepută și atît de dirză în atacarea dușmanului în asemenea locuri grele (...). Îmbrăcați într-o dimie de culoare brună, grosolană și peste măsură de păroasă, acoperiți pe cap cu o căciulă ascuțită (...) și încălțați cu opinci (...), înarmați doar cu un țepoi și o coasă legată de o prăjină, nespun de sprinteni, aleargă departe în mare număr prin acele păduri și munți și atacă peste tot locul deopotrivă rîndurile dușmanilor (...“⁴³. Era explicabilă această strategie a ostașilor noștri deoarece, așa după cum spune autorul, „potrivit cu decretul împăraților vechi

³⁵ Călători, I, p. 203.

³⁶ Ibidem, p. 208.

³⁷ Catalogul operelor sale a fost publicat de G. M. Kováchich. Opera sa a fost editată fragmentar de același G. M. Kováchich în *Scriptores rerum hungaricarum minores*, vol. I, II, Budapesta, 1798, și apoi integral de L. Szalay și G. Wenzel în *Monumenta Hungariae Historica*, s. II, *Scriptores*, vol. II—VI, IX—X, XIX—XX și XXXII, Budapesta, 1857—1875.

³⁸ De Situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae, în *Monumenta Hungariae Historica*, *Scriptores*, II, p. 118—150.

³⁹ Carol Robert, rege al Ungariei (1308—1342).

⁴⁰ Ludovic cel Mare (1342—1382).

⁴¹ Sigismund de Luxemburg (1387—1437).

⁴² Călători, I, p. 405.

⁴³ Ibidem, p. 418—419. Traducerea s-a făcut după textul latin publicat în *Monumenta Hungariae Historica*, *Scriptores*, II, p. 75: De apparatu Ioannis regis contra Solimanum caesarem in Transilvaniam invadentem.

și ale împărașilor turcești de acum, lor nici nu le este îngăduit să întemeieze cetăți și fortărețe, nici să-și împrejmuiască orașele cu ziduri și întărituri, toată puterea țării stînd numai în numărul și vitejia ostașilor“⁴⁴.

La acest eroism făcea de altfel apel și domniile țărilor române. Dacă proclamația lui Iacob Heraclid, datată 1562 februarie, a fost atît de discutată de istorici⁴⁵ pentru a fi socotită sau nu ca primă manifestare întilnită în istoria noastră, de exprimare a ideii unirii Moldovei și Țării Românești în legătură cu ideea descendenței romane a locuitorilor săi, nu putem trece cu vederea că ea se adresa unui popor cu vechi tradiții de luptă pentru independență: „Cu voi, oameni viteji și neam războinic, coborîtori din valoroșii romani care au făcut să tremure lumea, nădăjduiesc să cuceresc în curînd locurile Moldovei mele ce le ține păgînul, adecă malul Dunării, și nu numai acelea, dar și Valahia și apoi toată Grecia...“⁴⁶.

Cunoscînd suficient de bine conștiința colectivă, domnitorul aventurier miza pe o finalitate politică precisă, aceea a unității în cadrul luptei de eliberare anti-otomană.

Pentru aceeași perioadă scrierile numeroșilor umaniști, diplomați sau misionari vin să îmbogățească știrile referitoare la vitejia românilor.

În 1564, Antonio Maria Graziani (1537—1611), făcînd o descriere a Moldovei, aprecia că oamenii de aici „se încaieră la luptă cu atîta îndrăzneală, cu atîta dispreț de dușman și încredere în sine, încît adeseori cu puține forțe au bătut chiar oștiri puternice de ale vecinilor (lor)...“⁴⁷.

În același an Giovanandrea Gromo (1518 — după 1567), căpitan al gărzii regale a lui Ioan Sigismund, printr-o descriere a Transilvaniei, milita pentru a dovedi importanța strategică a acestui principat, scut pentru Polonia, Boemia și Ungaria. Se elogiau cu această ocazie virtuțile oastei țărănești a românilor, cărora „cînd se duc la război le merge numele a fi atît de viteji încît disprețuiesc moartea, luptînd cu înverșunare“⁴⁸.

Abatele Giulio Ruggiero (? — după 1573), nunțiu apostolic al papei Pius al V-lea în Polonia, în raportul său către papă, întocmit în anul 1568, face o descriere sumară a Moldovei, prezentînd și puterea de apărare a acesteia, de circa cincizeci de mii de ostași călări, cu precizarea că „acești oameni sînt foarte războinici“⁴⁹. Literatul francez Biaise de Vigenère (1523—1596), în lucrarea *La Description Du Royaume de Pologne et pays adiacens...*, care apărea în 1573 la Paris, cuprindea și un succint capitol despre Moldova. Rezumînd diferite izvoare polone și maghiare contemporane, înfățișa dorința de independență a moldovenilor și a voievodului lor Ștefan cel Mare: „Căci (moldovenii) au fost întotdeauna un popor (...) foarte aspru și războinic și care de multe ori a dat de furcă celor care nu i-au dat pace (...) și acest domn (Ștefan cel Mare — n. n.) (a fost) cel mai viteaz și mai renumit comandant de oști din vremea sa (...)“⁵⁰. Aceași dorință de independență a poporului este amintită și pentru românii de la sud de munți, care au dat o ripostă puternică regelui Carol Robert de Anjou în 1330: „(...) cînd împăratul Carol al IV-lea⁵¹, încereînd să se lege de ei, a pățit-o foarte rău“⁵².

⁴⁴ Căldători, I, p. 404.

⁴⁵ N. Iorga, *Dezvoltarea ideii politice a românilor*, București, 1915; D. Onciul, *Ideea latinătății și a unității naționale*, în „Revista istorică“, an. V, august 1919; A. Sacerdoțeanu, *Considerații asupra istoriei românilor în evul mediu*, București, 1936.

⁴⁶ Textul latin a fost publicat în *Hurmuzaki*, II/1, p. 416.

⁴⁷ Căldători, II, Ed. Științifică, București, 1970, p. 383. Traducere din textul latin publicat de E. Legrand, *Deux vies de Jacques Basilicos*, Paris, 1889, p. 169 ș.u.

⁴⁸ Giovan Andrea Gromo, *Scurtă descriere a Transilvaniei*, 1564 decembrie 19, în Căldători, II, p. 323.

⁴⁹ Căldători, II, p. 631.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 640.

⁵¹ Confuzie a autorului între Carol Robert, regele Ungariei și Carol al IV-lea de Luxemburg, împărat romano-german (1347—1378).

⁵² Căldători, II, p. 641.

Pentru a doua jumătate a sec. al XVI-lea nu putem să ometem istoriografia poloneză, care acordă o atenție deosebită țărilor române, fapt explicabil prin legăturile economice, politice și culturale care au existat în tot cursul evului mediu. Stanislaw Orzechowski (1513—1566), autor umanist de înaltă ținută științifică, reluând tradiția istoriografiei naționale polone inițiată de Dlugosz, crează în opera sa o frumoasă și complexă caracterizare medievală a românilor⁵³. Maciej Osostowicz Strykowski (1547—1582 ?), om de o vastă cultură, autor al mai multor scrieri în versuri și proză, are prilejul în 1574—1575, făcând parte dintr-o solie trimisă la Constantinopol, să treacă prin Moldova și Țara Românească. Amintirea acestei călătorii îi va oferi ocazia de a da unele informații privind istoria țărilor române. Făcând o frumoasă evocare a luptelor și victoriilor repurtate de Ștefan cel Mare aprecia că pe acest voievod „orice istoric poate să-l preamărească cu drept cuvânt“⁵⁴.

Aceasta este perioada în care strălucește figura viteazului Ioan Vodă (1572—1574), asupra căruia cronicarii poloni contemporani L. Gorecki, B. Paprocki și I. Lasicki aduc mărturie prețioasă. I. Lasicki spunea că Ioan Vodă „cu aceeași strășnicie a știut să însuflească poporul respect și dragoste... că după aceea nu numai că l-au cinstit și l-au temut, ci s-au luptat cu multă bărbăție pentru el“⁵⁵.

La sfârșitul sec. al XVI-lea, în cadrul pontificatelor lui Grigore al XIII-lea (1572—1585) și Sixt al V-lea (1585—1590) se urmărea din nou aderarea românilor la planurile de cruciadă antiotomană inițiate de Sfântul Scaun.

Nu putem să nu recunoaștem că pentru sec. XV și XVI scrierile europene referitoare la români și în special la vitejia acestora se făceau uneori deliberat, în scopul organizării apărării Europei în fața pericolului Semilunii și implicit pentru cistigarca adeziunii românilor, care erau arătați întotdeauna de neam roman. În împrejurările istorice date, aceasta făcea parte dintr-o anumită ideologie a epocii.

Vastitatea operelor păstrate pot oferi desigur nenumărate alte exemple.

Marea epopee care avea să încheie sec. al XVI-lea și să-l înceapă pe cel următor, prima unire politică a românilor, ca o încununare, fie ea și de scurtă durată, a unei lungi perioade de lupte și năzuinți comune, avea să-și găsească un larg ecou european, concretizat printr-o mare bogăție de scrieri care apăreau în nenumărate centre europene.

REFERENCES À LA BRAVOURE ET AU DÉSIR D'INDEPENDANCE DU PEUPLE ROUMAIN DANS CERTAINS ECRITS EUROPEENS DES XVe—XVIe SIECLES

R é s u m é

Dès le moment de leur création comme états indépendants, les pays roumains ont organisé la défense de leur territoire, un rôle décisif étant détenu par les masses populaires.

En même temps avec l'expansion ottomane dans les Balkans, les pouvoirs européens accordaient une attention particulière aux pays situés dans cette zone, espérant que le brave peuple roumain fasse la preuve de son pouvoir de résistance.

Innombrables humanistes, missionnaires, diplomates, marchands etc., en prenant contact avec les réalités du sud-est du continent enrichissent les informations sur la position géographique, la vie politique, socio-économique et culturelle de la Moldavie, la Valachie et la Transylvanie.

⁵³ St. Orichovius, *Annales polonici ab excessu Sigismundi*, In I. Dlugosus, *Historiae polonicae*, Libri XII, ed. cit., II, col. 1555.

⁵⁴ Maciej Osostowicz Strykowski, *Kronika Polska... Königsberg, 1582: Cădtori, II, p. 454.*

⁵⁵ Al. Papu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, III, București, 1964, p. 258.

Pour le XVe siècle nous mentionnons les notes de Ioan de Sultanyeh, Flavio Biondo, Enea Silvio Piccolomini, Laonic Chalcocondii, Jan Dlugosz, Antonio Bonfini, Filippo Buonaccorsi Callimaco.

Les victoires de Mircea l'Anclen, Iancou de Hunedoara, Vlad l'Empaleur et Etienne le Grand avaient accru le prestige de notre peuple aussi hors les frontières.

Le XVIe siècle signifiera l'augmentation du péril ottoman, son installation dans le centre de l'Europe, des changements d'ordre politique pour les pays roumains. Les coalitions antiottomanes qui se concluaient pendant ce-temps-là sur le continent misaient toujours sur l'aide qu'elles pouvaient obtenir dans cette lutte du côté de la Moldavie, la Valachie ou la Transylvanie. Les écrits des humanistes européens au sujet des roumains comprenaient les principes fondamentaux de vrais programmes politiques. Dans ce but ils se référaient à certains moments du passé combatif de notre peuple pour la souveraineté. Nous mentionnons dans ce sens les noms de Felix Petančič, Ian Laski, Michael Bocignoli, Nicolaus Olahus, Georg Rétcherstorffer, Anton Verancsics, Giovanandrea Gromo, Giulio Ruggiero, Blaise de Vigenère, Stanislaw Orzechowski, Maciej Osostowicz Strykowski, I. Lasicki etc.

Les textes se réfèrent toujours au pouvoir de défense des pays roumains, aux vertus militaires de l'armée formée de paysans.